

Het Jordaanoproer en het Rijkspolitiebepsluit 1935

Reeks artikelen over de geschiedenis van het Wapen, deel X

Door dr. J.P.E.G. Smeets

Het duurde enige tijd, maar in 1930 werd de wereldwijde economische depressie, die in 1929 in Amerika was begonnen, ook in Nederland in al zijn hevigheid voelbaar. Het aantal werklozen nam schrikbarend toe, die noodgedwongen een beroep op de overheid moesten doen. De laatste verstrekte steun in de vorm van zeer karige financiële uitkeringen. Om in aanmerking te komen én te blijven moesten de werklozen zich vaak meermalen daags melden om een stempel van aanwezigheid te ontvangen, het zogenaamde 'stempelen'.

Vanwege deze groeiende ellende kregen de meer extreme partijen steeds meer de wind in de zeilen. Ter rechterzijde waren dit vooral de fascistten, naar het voorbeeld van de Italiaanse dictator Mussolini, en de nationaal-socialisten die vooral Hitler bewonderden. Uiterst links waren het de communisten die zich roerden. Hun ideaal was het oprichten van een socialistische staat zoals de Sovjet-Unie.

Door de Nederlandse overheid werd dit alles als een bedreiging van het wettige gezag gezien en zij kreeg het gevoel dat Nederland in een gezagscrisis verkeerde en de interne orde bedreigd werd. Met november 1918 in het achterhoofd hoe het niet moest, werd de regering steeds waakzamer en nam maatregelen. Dit kon niet verhinderen dat er in het begin van 1933 op het oorlogsschip 'De Zeven Provinciën' door ontevreden matrozen werd gemuit. Een bom maakte een einde aan de opstand en de schuldigen die het hadden overleefd werden berecht.

In juli 1934 kondigde de Nederlandse regering een korting op de uitkeringen aan. Het gevolg was dat het tot dagenlange onlusten in Amsterdam leidde. Deze meerdaagse opstand, waarbij een aantal doden te betreuren viel, ging de geschiedenis in als het Jordaanoproer.

Om dit oproer te dempen had de burgemeester van de hoofdstad om bijstand gevraagd aan de minister van Oorlog. De laatste dirigeerde grote aantallen marechaussees en leden van de politietroepen ter assistentie naar Amsterdam. Samen met de gemeentepolitie sloegen zij met veel wapengeweld het protest neer. Tot aan het begin van de Duitse inval zou het daarna in

ons land rustig blijven.

Rustig was het naar aanleiding van het Jordaanoproer zeker niet in de politieke coulissen. De minister van Justitie was er buitengewoon verbolgen over dat de burgemeester van Amsterdam alleen militairen te hulp had gevraagd en niet de onder Justitie ressorterende Rijksveldwacht. Volgens Justitie had men het departement willens en wetens buitenspel gezet. Het werd tijd dat Binnenlandse Zaken en de burgemeesters, maar ook de leiding van de Koninklijke Marechaussee eens stevig op hun plaats werden gezet. Zeker omdat er vanuit het Wapen steeds heftiger tegen de Rijksveldwacht werd geageerd.

Hét middel om dat te doen werd het zogenaamde Rijkspolitiebepsluit 1935. Aan dit besluit werd al enige jaren gewerkt vanwege de herziening van de Gemeentewet in 1931. Door het Jordaanoproer was de uitwerking ervan in een stroomversnelling gekomen. Het belangrijkste element uit het besluit vormde de vaststelling dat onlusten van grote schaal, zoals dus het Jordaanoproer, de staatsveiligheid bedreigden. Die staatsveiligheid was van een hogere orde dan de handhaving van de openbare orde in een gemeente en daarom mocht Justitie zich hiermee bemoeien. Deze vaststelling kon verstrekkende gevolgen hebben omdat dit betekende dat de verantwoordelijkheid voor de handhaving van de openbare orde, altijd al het primaat van de burgemeester, met vertegenwoordigers van Justitie gedeeld zou moeten worden.

De Koninklijke Marechaussee moest ook meer onder het gezag van Justitie worden gebracht. Binnen dit ministerie was men van mening dat het departement dat het meest voor de Marechaussee betaalde, in dit geval Justitie, ook meer of de gehele zeggenschap over dit gendarmeriekorps zou moeten hebben. De gedachten gingen uit naar een demilitarisatie en eventuele overgang van het Wapen naar Justitie. Om een en ander voor te bereiden werd een commissie ingesteld onder leiding van de oud-minister van Justitie J. Donner. Donner begon aan een zeer delicate taak die het Nederlandse politiebepsluit een aantal jaren later in de vorm van de affaire-Oss op zijn grondvesten deed schudden.

